

Els gremis de Barcelona

Jornades

12, 13 i 14 d'abril de 2016

Coordinadors: Pere Molas i Xavier Cazeneuve

Arbre de gremis. AHCB

PRESENTACIÓ

Barcelona ha estat durant molts segles una ciutat gremial. La toponímia urbana, amb el nom de carrers d'oficis, ho demostra a bastament. La historiografia municipal ha estat orgullosa de l'existència dels gremis, del seu paper econòmic i de la seva participació en el govern de la ciutat a través del Consell de Cent fins 1714. Els gremis han estat un element fonamental a la xarxa social de les ciutats europees durant molts segles, des de l'Edat Mitjana fins la Revolució Industrial, i Barcelona és un dels casos que es poden estudiar millor.

Per la mateixa diversitat del treball artesanal i de la seva organització, en el cas de Barcelona amb un centenar de corporacions diferents, l'estudi dels gremis s'ha fet, de manera majoritària des de la història d'una corporació d'un sector d'activitat determinat, i el mateix programa d'aquestes jornades n'és una mostra. Tanmateix l'estudi d'un gremi concret es fa a partir d'un esquema general del que és una corporació d'oficis, amb els seus vessants organitzatius, socials, econòmics, laborals, religiosos i polítics, difícils de separar els uns dels altres. No falten però, estudis de conjunt que analitzen de manera transversal les qüestions comunes a totes les corporacions d'oficis, sobretot les relacionades amb el poder municipal. Les corporacions, primer i durant molt temps amb el nom de confraries, han estat presents a la història de Barcelona des del segle XIII fins a principis del XIX. És important conèixer els seus orígens i formació, fins que van assolir un perfil complet o almenys definit, però també ho és analitzar el seu procés de desaparició en el primer terç del segle XIX i veure com la societat urbana va evolucionar vers noves formes d'organització del treball, que alhora ho eren de relació social.

L'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i el Museu d'Història de Barcelona, les dues institucions municipals de referència en la preservació i la difusió del patrimoni dels gremis, amb aquestes jornades volem actualitzar els coneixements sobre aquestes corporacions, donant a conèixer el resultat de recerques recents i facilitant el diàleg sobre el valor dels gremis dins la història de la ciutat. Unes jornades en les quals les visions transversals del fet corporatiu es contrastaran, una vegada més, amb les anàlisis de sectors gremials específics, aquells que han estat renovats per la recerca de nous investigadors en els darrers anys.

PROGRAMA

12.04.2016

- 8.30 h Recepció i lliurament de documentació
- 9.00 h Inauguració de les Jornades
- 9.30 h **TAULA 1: HISTORIOGRAFIA I FONTS**
El prestigi dels gremis a Barcelona: fonament historiogràfic
Ramon Grau, historiador
- Els fons documentals gremials de la ciutat de Barcelona**
Àngels Busquets, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
- 10.30 h Debat
- 11.00 h Pausa
- 11.30 h **TAULA 2: LA SOCIETAT GREMIAL**
L'evolució de les confraries medievals
Jaume Riera, historiador
- La participació política dels menestrals en el govern de la Barcelona Medieval**
Eduard Juncosa, Universidad Complutense de Madrid
- Els gremis i el govern municipal: participació i representació corporativa al Consell de Cent en època Moderna**
Jaume Dantí, Universitat de Barcelona
- L'exigència de puresa de sang per part de col·legis i gremis de la Barcelona moderna**
Josep Capdeferro, Universitat Pompeu Fabra
- 16.30 h **Les confraries devocionals a la Barcelona moderna: balanç i perspectives**
Xavier Torres, Universitat de Girona
- Del règim gremial al sistema liberal: menestrals, fabricants i comerciants de Barcelona, 1750-1850**
Àngels Solà, Universitat de Barcelona
- Dones i oficis: del gremi a la família a la Barcelona del segle XIX**
Juanjo Romero, Universitat de Barcelona
- 18.00 h Debat

13.04.2016

9.30 h **TAULA 3: MEMÒRIA DELS GREMIS**

La col·lecció de peces de gremis barcelonins del MUHBA
Josep Bracons, MUHBA

La presència dels gremis en la trama urbana barcelonina
Xavier Cazeneuve i Albert Cubeles, Barchinona.cat

10.30 h Debat

11.00 h Pausa

11:30 h **TAULA 4: ELS COL·LEGIS**

La regulació de l'ofici d'especier-apotecari a Barcelona
Carles Vela, historiador

Evolució institucional dels procuradors dels tribunals de Barcelona. Segles XVIII-XX
Marià Hispano, historiador

El Col·legi de la Seca Reial de Barcelona: una corporació per al personal de la casa de la moneda
Albert Estrada-Rius, Museu Nacional d'Art de Catalunya

5

13.00 h Debat

16.30 h **TAULA 5: LA CONSTRUCCIÓ I EL FERRO**

Constructores de Barcelona: ocho siglos de historia
Francisco Martínez Hoyos, historiador

El gremi de la fusta: ordenances, tallers i conflictes
Rosa Creixell, Universitat de Barcelona

***Confraria fabrorum Barchinone*: l'organització dels oficis relacionats amb la indústria derivada del ferro a la Barcelona baixmedieval**
Lluïsa Amenós, doctora en Història de l'Art

18.00 h Debat

14.04.2016

- 9.30 h   **TAULA 6: ELS GREMIS ARTÍSTICS**
- L'organització de l'ofici i confraria dels argenters de la ciutat de Barcelona a través dels seus privilegis i ordinacions**
Isabel de la Fuente Castelló, historiadora
- Els vitrallers, entre els oficis del vidre i l'art de la pintura**
Sílvia Cañellas, historiadora
- Estudi comparatiu del gremi de ceramistes amb altres gremis d'artesans (segles XIV-XVI)**
M. Carmen Riu de Martín, Universitat de Barcelona
- 11.00 h   Pausa
- 11.30 h   ***Confratrie Librariorum civitatis Barchinone* i l'ofici dels llibreters a la ciutat de Barcelona. Estudi institucional i edició de les fonts històriques (segles XVI-XIX)**
Rosa Gregori, Arxiu de la Corona d'Aragó
- Lluita corporativa, sotmetiment institucional i represa econòmica dels gremis de Velers i Velluters de Barcelona en els segles XVII-XVIII**
Víctor Mata, historiador
- 12.30 h   Debat
- 13.00 h   CONFERÈNCIA DE CLOENDA
La projecció social dels gremis
Pere Molas, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
- 13.45 h   Balanç i cloenda

RESUMS DE LES PONÈNCIES

El prestigi dels gremis a Barcelona: fonament historiogràfic

Ramon Grau i Fernández*

El prestigi dels menestrals i artistes i de llurs organitzacions corporatives arrenca de la important funció que desenvoluparen dins l'economia barcelonina des de la Baixa Edat Mitjana i que es veié coronada per llur participació en el govern municipal fins el 1714. Com va explicar Pere Molas a *Los gremios barceloneses del siglo XVIII* (1970), els atacs del despotisme il·lustrat, impregnat ja de liberalisme, marcaren el principi de la fi de les corporacions i, al mateix temps, estimularen localment l'aparició d'una historiografia específica, de caire apologètic, amb Antoni de Capmany com a primera figura i font principal per a la bibliografia catalana posterior.

En la nostra presentació, que segueix les pautes donades per Molas fa més de quatre dècades, en primer lloc analitzarem el procés d'elaboració intel·lectual de Capmany a propòsit dels gremis, quallada entre 1774 i 1781 en les dues versions del *Discurso* contra Campomanes i a les *Memorias históricas*. Capmany hi combina uns conceptes antropològics divulgats per l'*Encyclopédie* de Diderot i D'Alembert, una concepció de la història com a progrés, associada a l'emergència de la burgesia europea i treta d'autors com Mably (1765) i Robertson (1769), i una tasca de recopilació documental d'abast limitat. En segon lloc, destacarem la crítica de la teoria capmanyiana que Salvador Sanpere i Miquel va fer a *Barcelona: son passat, present y porvenir* (1878), un esforç desmitificador isolat i sense efectes visibles; i de l'altra, també dins l'ambient positivista, els projectes de pura aportació documental, com el de Manuel i Francesc de Bofarull (1875 i 1910) o el de Miquel González Sagrañes (1915-1918), aparentment desvinculats de qualsevol debat i finalment estroncats. I en tercer lloc, mirarem d'interpretar el pes aclaparador de Capmany en la divulgació històrica barcelonina dels segles XIX-XX i, sobretot, en l'assagisme català del Noucents, agafant *L'aptitud econòmica de Catalunya* de Carles Pi i Sunyer (1927) com a exemple característic d'epigonisme.

---

* Ramon Grau i Fernández (Barcelona, 1947) ha estat professor del Departament de Geografia –després Geografia Humana– de la Universitat de Barcelona (1970-1987) i responsable d'activitats i publicacions del Seminari d'Història de Barcelona, primer dins l'Institut Municipal d'Història i després a l'Arxiu Històric de la Ciutat (1994-2012). Ha publicat des de 1979 una dotzena llarga d'estudis breus sobre Antoni de Capmany, entre els quals figura l'opuscle *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català* (1994 i 2006). És rellevant per al tema de les Jornades l'article «Indústria urbana o indústria dispersa? El rerefons polític d'una polèmica, 1773-1778» (2011). El 2013 coordinà el XIV Congrés d'Història de Barcelona, dedicat a Capmany en ocasió del segon centenari de la seva mort. L'any 2014 va impartir a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona el curs-taller *Després de 1714: avançar, reivindicar, recordar*, sobre l'obra de Capmany i el seu context.

Els fons documentals gremials de la ciutat de Barcelona

Àngels Busquets*

En aquesta ponència, donem notícia de la documentació corporativa que es troba conservada en centres arxivístics barcelonins al marge de la seva condició (públics o privats, laics o eclesiàstics, arxius o biblioteques) i sense altre límit cronològic que el que imposa la constitució, desenvolupament i extinció de les corporacions d'oficis mateixes, també anomenades gremis.

El mètode de treball ha estat la consulta en línia d'inventaris i catàlegs dels diversos centres, i un acurat recull de notes bibliogràfiques. Quan les dues consultes precedents deixaven llacunes, s'ha cercat una comunicació directa amb els centres a través d'una visita presencial, un correu o una trucada.

Pel fet que l'organització corporativa o gremial va vertebrar el món laboral i assistencial de la majoria de sectors econòmics durant el dilatat període entre els segles XIII i XIX, és fàcil d'endevinar el gran volum de documentació que la seva existència va generar. Per això, aquest repertori té en consideració no només les sèries emanades de les institucions que referenciaven la vida dels gremis (sèries d'Ordinacions dins de Consell de Cent, Reial Audiència, Junta de Comerç, Cadastre, etc.) o les sèries generades en el propi si de les corporacions (llibres d'actes, llibres de passanties, etc.), sinó també altres sèries més genèriques, com els llibres d'actes notariais, en els quals s'hi enregistraven des de contractes d'aprenentatge fins a constitucions de societats.

A part del volum, la dispersió dels fons és un altre dels factors que afecta la documentació dels gremis. Per això, més enllà d'aquells que han conservat la seva unitat, com el del gremi de Procuradors o el de l'Art Major de la Seda, hem intentat aportar també informació sobre els fons dispersats de tants gremis com ha estat possible: és el cas de la Biblioteca de Catalunya, que conserva un únic llibre d'exàmens del gremi de Tintorers de llana, un únic llibre de deliberacions de la Confraria de Sant Eloi dels Ferrers, un sol llibre de l'ofici de Carnissers; també el cas de l'Ateneu Barcelonès, que conserva el Llibre de la Magdalena, que pertany al Col·legi d'Apotecaris de Barcelona; o també el cas del petit conjunt de documents que roman a la seu de la històrica casa gremial del Gremi de Tenders Revenedors, construïda el 1678 davant l'església del Pi.

---

* Àngels Busquets és llicenciada amb grau en Història Medieval per la Universitat de Barcelona. Becada pel Ministeri de Cultura i en el marc d'un intercanvi amb el Ministeri de Cultura italià ha treballat tres anys en el projecte d'elaboració d'una *Guía de fuentes para la historia de Italia*, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, especialitzant-se en descripció i catalogació. Posteriorment, ha estat arxivera en cap del Districte de Sarrià-Sant Gervasi i Tècnica de documentació al Museu Marés, on també ha desenvolupat tasques de catalogació i descripció del fons documental en pergamí i paper. Des de fa dos anys, treballa a l'AHCB dins la Secció de Fons documentals, Arxiu Medieval i Modern, encarregant-se de diversos fons, com Gremis, Casa Brusi o la col·lecció de partitures.

L'evolució de les confraries medievals

Jaume Riera i Sans*

La mitificació dels col·lectius artesanals de la baixa Edat Mitjana ha embullat la nomenclatura. No escau qualificar-los com a *gremis*, nom que cal reservar per a la fase última de la seva evolució. L'única designació apropiada és la de *confraries*.

Explicant-ho, s'exposa la inexistència del dret d'associació a l'època medieval. No es conegué fins a la Revolució Francesa. Des de la introducció del Dret romà al segle XII, les monarquies de l'Antic Règim reprimiren qualsevol tipus d'associacions laiques. Les temien com a focus de subversió. Les úniques que toleraven, vigilades de molt a prop, eren les que tenien una base plural i motivacions religioses. Consentiren cedir als governs municipals la regulació de la producció artesanal. Per aquesta esclatxa, les corporacions d'oficis intentaren organitzar-se i defensar els seus interessos. No ho aconseguiren, esglaonadament, fins al principi de l'Edat Moderna.

---

* Jaume Riera i Sans (Sant Feliu de Llobregat, 1941). Llicenciat en Filologia per la Universitat de Barcelona (1969). Ingressà al Cos Facultatiu d'Arxivers i Bibliotecaris de l'Estat (1979). Destinat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de Barcelona, hi ha treballat fins a la seva jubilació. Ha publicat nombrosos treballs de filologia i d'història.

La participació política dels menestrals en el govern de la Barcelona medieval

Eduard Juncosa Bonet*

Més enllà de centrar-ho en els mecanismes associatius i organitzatius de l'estament artesanal en la fase més incipient del "procés de gremialització", la ponència posa el focus d'atenció en la participació política d'aquest sector social a les institucions representatives de la ciutat comtal durant els darrers segles medievals, moment en què es produí un creixement continuat –però no exempt de fortes vicissituds– de les corporacions d'ofici i del seu corresponent reflex a nivell polític, vinculat amb la implicació activa que exerciren en el govern de la universitat, juntament amb els membres de l'aristocràcia i l'oligarquia urbanes (ciutadans honrats i mercaders).

Les principals reflexions que s'exposen van encaminades a procurar esclarir qüestions vinculades amb la capacitat i el volum de representació, així com el nivell d'influència de les diverses confraries i oficis en conjuntures diverses, la seva jerarquització i els conflictes que se'n derivaren, la implicació que tingueren en les cerimònies col·lectives i festes cíviques i les relacions que van mantenir amb la resta de "mans" del municipi i amb la monarquia.

Tot i les tendències i els elements comuns d'aquestes corporacions a gran part de l'Europa de l'època, la diversitat d'interessos i objectius de cada grup, sumades a l'ampli ventall de realitats socioeconòmiques, estructures jurídiques i dinàmiques polítiques van anar forjant models singulars, no només en àmbit regional, sinó també local. És precisament per aquest motiu que, a tall d'exemple, es presenta el cas tarragoní com a element de contrast, per posar en evidència les principals semblances i diferències que la documentació conservada ens ha traslladat respecte a l'acció política de l'estament artesanal en el regiment de la cosa pública.

11

---

* Eduard Juncosa i Bonet és llicenciat en Història (2003) per la Universitat de Barcelona (Premi Extraordinari) i llicenciat en Ciències Polítiques i de l'Administració (2008) per la Universidad Complutense de Madrid (Premi Extraordinari i Premi Nacional). Doctor en Història (2014) per la Universidad Complutense de Madrid (Premi Extraordinari i Menció Europea) amb la tesi: *Estructura y dinámicas de poder en el señorío de Tarragona. Creación y evolución de un dominio compartido (ca. 1118-1462)*, en fase de publicació pel CSIC-IMF. Des del 2008 és professor ajudant del Departament d'Història Medieval de la UCM. Entre les seves publicacions més destacades: «'Muyren los traydors!' La lucha de bandos en la Tarragona medieval», *Hispania. Revista española de Historia*, [en premsa]; «Pensar el pacto en la Corona de Aragón. Francesc Eiximenis y el Dotzè del Crestià», dins *Avant le contrat social... Le contrat politique dans l'Occident médiéval (XIIIe-XVe siècle)*, París, Publications de la Sorbonne, 2011; «'Si-s volia conservar en sa bona fortuna...' La sociedad perfecta, el buen gobierno y la ciudad ideal según las tesis de Francesc Eiximenis», dins *Medievo utópico. Sueños, ideales y utopías en el imaginario medieval*, Madrid, Sílex, 2011.

Els gremis i el govern municipal: participació i representació corporativa al Consell de Cent en època Moderna

Jaume Dantí i Riu*

L'objectiu de la ponència és resseguir l'evolució i la significació de la participació dels representants dels gremis en el Consell de Cent, tenint en compte dos contextos prou contraposats per a aquelles corporacions, l'expansiu del segle XVI i el de crisi en una part important del segle XVII.

Després dels conflictes del darrer quart del segle XV, apaivagats amb la intervenció reial que assegurava el control del poder municipal per part de l'oligarquia que representaven el ciutadans honrats, malgrat haver de comptar amb la resta d'estaments, la historiografia s'ha centrat en el paper polític d'aquell sector social, mentre els estudis sobre mercaders, artistes i menestrals s'han focalitzat en els aspectes més econòmics i socials de l'organització gremial, especialment dels segles medievals i del XVIII. Alhora, la noció d'estabilitat institucional ha fet sobresortir una imatge excessivament estàtica, propiciada en part pel seguiment de textos contemporanis de valor indiscutible com el de les Rúbriques de Bruniquer.

Durant els segles XVI i XVII, la representació dels gremis en l'administració municipal es va moure en doble direcció. Primer, per aconseguir una representació fixa d'artistes i de menestrals entre els consellers, reivindicació que no s'assoliria fins al marc revolucionari de 1640 i que es mantindria malgrat la repressió exercida per la monarquia hispànica. En segon lloc, es tractava del reconeixement polític de gremis que inicialment no tenien bosses per al Consell i, en altres casos, per la pèrdua de representació, el que comportava un cert conflicte horitzontal.

Dos altres aspectes resulten significatius en l'evolució d'aquella participació: el del reflex en l'àmbit polític i ciutadà dels possibles canvis en la jerarquia intergremial, en connexió o no amb la situació econòmica i social, i el de la defensa per part del Consell de Cent de l'exclusivitat jurisdiccional sobre l'organització gremial mateixa en el marc d'un doble conflicte, el de l'intervencionisme del poder reial en aquella administració municipal i el del dret dels gremis a apel·lar a la Reial Audiència davant del desacord amb el Consell de Cent.

---

* Jaume Dantí i Riu és catedràtic d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona i director del Departament d'Història Moderna d'aquesta universitat; investigador principal del grup de recerca "La xarxa urbana catalana i les relacions transpirinenques als segles XVII i XVIII" i investigador del Grup de Recerca Consolidat "Grup d'Estudis d'Història de la Mediterrània Occidental". Entre les seves publicacions més recents destaquen els articles «El govern de la ciutat de Barcelona a l'època moderna: estabilitat institucional, dificultats financeres i relació amb el poder reial», *Barcelona Quaderns d'Història*, 5-II (2001), pàg. 127-146 i «Catalunya entre el redreç i la revolta: afebliment institucional i diferenciació social», *Manuscrits*, 30 (2012), pàg. 55-76; i els llibres: *El Consell de Cent de la ciutat de Barcelona (1249-1714)* (2002), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna* (2005) i *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII* (2011).

L'exigència de puresa de sang per part de col·legis i gremis de la Barcelona moderna

Josep Capdeferro i Pla*

Cada vegada hi ha més evidències documentals que a Barcelona va ser habitual la instrucció d'expedients genealògics durant l'alta Edat Moderna, a partir de reglamentacions dels segles XV i XVI. Així, el cap i casal de Catalunya no fou un illot de tolerància excepcional enmig de la Monarquia Hispànica. Els expedients, popularment anomenats de netedat o puresa de sang, eren necessaris per certificar que tal o qual candidat no tenia entre els seus avantpassats persones de confessió o "raça" jueva, musulmana o conversa. Acreditar tenir una família únicament formada per cristians vells permetia al candidat presentar-se a un examen i, en cas de superar-lo, rebre la condició de mestre i una llicència per exercir i obrir botiga al públic, i a vegades permetia l'obtenció d'algun altre grau socioprofessional, com el de doctor agregat al Col·legi de Medicina. Les proves o filtratges de caràcter genealògic sobretot es van practicar en professions relacionades amb la salut –en relació amb els col·legis de metges, cirurgians o apotecaris–, però també en altres àmbits. En aquesta ponència presentem casos particularment problemàtics de filtratges genealògics, com el de l'apotecari Pau Llances o el del notari Magí Oliveras, on els respectius dirigents col·legials van considerar insuficients les proves presentades pels candidats, mentre que els consellers les van estimar satisfactòries. La discrepància va conduir a actuacions controvertides d'uns i altres i, paral·lelament, a encesos debats jurídics i socials. Cal analitzar casos com aquests per esbrinar si en alguns sectors professionals hi havia un antisemitisme latent o, simplement, col·legiats o mestres històrics instrumentalitzaven els recursos que tenien a l'abast per protegir-se davant la competència de persones vingudes d'altres llocs o segments socials. L'actuació de les institucions reials i municipals, d'altra banda, s'orientava sistemàticament a la cohesió social i l'interès comú?

13

---

* Josep Capdeferro i Pla (Girona, 1973) és llicenciat en Dret i doctor per la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, on ensenya Història del Dret des del 2001. Ha efectuat estades de recerca a França (1999-2001 i 2012) i ha estat professor visitant a la Universidad Pública de Navarra (2005-2006). Realitza estudis sobre cultura jurídica i institucions polítiques centrats en la Catalunya moderna, en el marc de l'Europa del *ius commune* tardà. Li plau combinar la perspectiva institucional amb l'aproximació social i quotidiana al dret, identificant les persones que donaven vida i sentit a les estructures i les normes, o eren destinatàries del seu vigor. Ha treballat sobre fonts epistolars, diversos gèneres de literatura jurídica, processos judicials, registres institucionals, etc. Les seves recerques més recents tracten sobre el Tribunal de Contrafaccions de Catalunya (amb Eva Serra), sobre adulteri femení i la Casa de les Egipcíaques (amb Jaume Ribalta) i sobre expedients genealògics, a partir dels quals, en articles recents a *Recerques* 67 i *Afers* 80/81 ha identificat l'elit mèdica de la Barcelona moderna i la mobilitat social i geogràfica dels seus components.

Les confraries devocionals a la Barcelona moderna: balanç i perspectives

Xavier Torres*

Hi havia moltes confraries devocionals a la Barcelona moderna. Al segle XVIII, més d'un centenar, potser, segons alguns autors. I algunes d'aquestes congregacions de laics tenien, al seu torn, un nombre força respectable de membres. Malgrat la seva importància, però, no sabem gran cosa sobre les confraries religioses barcelonines. En part, és clar, per la desaparició de força documentació, la seva dispersió arxivística i la dificultat d'una recopilació indirecta mitjançant –per exemple– la consulta dels protocols notariais. Altrament, la varietat de casos tampoc no facilita les coses: les confraries barcelonines, a desgrat de tenir –com arreu– un motllo comú i inequívocament contrareformista, eren diferents per estructura o organigrama, pressupost, rang social o estamental i, fins i tot, de vegades, funció (com ara el cas d'algunes confraries de la segona meitat del segle XVIII, decididament mutualistes).

En aquesta ponència, doncs, es fa, en primer lloc, un balanç de la recerca duta a terme fins ara i de les seves característiques i resultats. A continuació, però, s'exposen algunes vies de recerca i, en general, les oportunitats que ofereix l'estudi d'un tema semblant. En conseqüència, es donen algunes referències arxivístiques, es presenten alguns exemples de tipologia documental i es mira de fer una primera aproximació quantitativa al fenomen. Tot seguit, però, l'èmfasi es posa en allò que podem dir-ne la versatilitat de la institució confraternal. Tutelada tothora per l'Església, la confraria era, d'una banda, un instrument de control pastoral i d'adoctrinament, a més d'una peça clau d'aquella “religió cívica” que fomentaven les autoritats locals. D'altra banda, però, la confraria constituïa, alhora, una forma de sociabilitat urbana interestamental relativament autònoma, que preconitzava l'assistència mútua, i que tampoc no defugia, arribat el cas, les implicacions polítiques.

14

---

* Xavier Torres Sans (Barcelona, 1955) és catedràtic d'Història Moderna de la Universitat de Girona. Ha publicat diversos estudis sobre el bandolerisme català de l'època moderna, assenyaladament *Els bandolers (s. XVI- XVII)* (1991) i *Nyerros i cadells: Bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)* (1993). És autor, a més, de diversos treballs sobre la memorialística privada, el patriotisme a l'Europa moderna, i la Contrareforma a la Catalunya dels segles XVI i XVII. Entre les seves darreres publicacions es poden citar *Els llibres de família de pagès* (2000), *La Guerra dels Segadors* (2006) i *Naciones sin nacionalismo. Cataluña en la Monarquía Hispánica (siglos XVI-XVII)* (2008). Ha estat editor de *Les altres guerres de religió. Catalunya, Espanya, Europa (segles XVI-XIX)* (2012). Actualment, prepara un estudi comparatiu sobre els contextos socials i polítics de l'oratori musical a Espanya i Itàlia (segles XVII-XVIII).

Del règim gremial al sistema liberal: menestrals, fabricants i comerciants de Barcelona, 1750-1850

Àngels Solà*

A Catalunya, els gremis s'han estudiat poc i a trossos, o a trossets. Ningú no s'ha ocupat d'analitzar la situació de les corporacions d'ofici en el tram final de l'Antic Règim i l'impacte que hi van tenir la guerra del Francès, la implantació del sistema liberal en els anys 1820-1823 o l'abolició definitiva dels mateixos gremis amb les lleis de 1834 i 1836. L'objectiu d'aquesta comunicació és veure els canvis i les continuïtats que es van donar en la contractació d'aprenents, la concessió de mestries i la pràctica real de l'ofici entre els anys 1800 i 1850, aproximadament. També s'ocuparà d'esbrinar quin efecte va tenir el decret de llibertat de treball en les activitats econòmiques independents de les dones. La nostra recerca es basa en fonts notariales i fiscals.

---

* Àngels Solà Parera és professora de la Universitat de Barcelona. Membre del Grup de Recerca Consolidat "Treball, Institucions i Gènere" (TIG). Especialista en història econòmica i social de Catalunya del segle XIX. Experta en la formació i caràcter de l'alta burgesia barcelonina de mitjan segle XIX, darrerament treballa sobre el món gremial des de la perspectiva de gènere per entendre millor el pas de l'Àntic Règim al sistema liberal. Ha fet importants aportacions a la història de la indústria cotonera catalana del segle XIX. Els seus estudis es centren sobre Barcelona, però tenen en compte la dinàmica catalana. Dels seus treballs destaquen: «Mentalitat i negocis de l'èlit econòmica barcelonina de mitjan segle XIX» (1990); *Aigua, indústria i fabricants a Manresa, 1760-1860* (2004); «Impressores i llibreteres a la Barcelona dels segles XVIII i XIX» (2007).

Dones i oficis: del gremi a la família a la Barcelona del segle XIX

Juanjo Romero Marín*

A diferència d'altres llocs, el trànsit de la societat corporativa del segle XVIII a la nova societat liberal no va ser tan traumàtic pels menestrals barcelonins. El fet que, des de finals del segle XVIII, les noves polítiques il·lustrades ataquessin frontalment els drets i privilegis dels gremis no va afectar negativament als artesans com a productors autònoms. Molt diferent va ser l'arribada de la industrialització a la ciutat, que, encara que tampoc no va destruir el món dels oficis, sí que va provocar la seva reestructuració. Per entendre aquesta especificitat del cas de Barcelona, hem de reenfocar la nostra perspectiva d'anàlisi emfatitzant el paper de les estratègies familiars artesanes, particularment de les dones, dins de l'entorn gremial, primer, i de l'industrial, després.

---

* Juanjo Romero-Marín és professor associat de la Universitat de Barcelona i director del *Consortium for Advanced Studies in Barcelona* (format per les universitats de Brown, Northwestern, Duke, Stanford, Columbia, Chicago, Cornell, Princeton i Harvard). Doctor en Història per la Universitat de Barcelona. Principals àrees de recerca: canvis socials durant la industrialització, estratègies familiars, mobilitat professional. Publicacions: «Estado, trabajadoras y empleo femenino en los orígenes de la industria en la España contemporánea», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 40-2 (2010), pàg. 95-115; «Trabajo femenino y resistencia artesana», dins *Género y políticas del trabajo en la España contemporánea, 1836-1936*, Barcelona, Icaria, 2007, pàg. 305-312; «Artisan Women and Management in Nineteenth-century Barcelona», dins R. BEACHY, B. CRAIG, A. OWNES (eds.), *Women, Business and Finance in Nineteenth-century Europe. Rethinking Separate Spheres*, Oxford, Berg, 2006, pàg. 81-95.

La col·lecció de peces de gremis barcelonins del MUHBA

Josep Bracons*

El propòsit d'aquesta comunicació és ampliar el coneixement de les col·leccions d'objectes gremials del Museu d'Història de Barcelona, que constitueixen una part significativa dels fons del museu i el principal conjunt d'objectes patrimonials relatiu als gremis de Barcelona. Es tracta d'un testimoni rellevant de la memòria dels gremis barcelonins, complementari de la documentació gremial conservada a l'Arxiu Històric de la Ciutat.

La primera part de la comunicació repassa el procés d'incorporació d'aquestes col·leccions gremials al patrimoni municipal: des de la dispersió del patrimoni d'uns gremis en procés de dissolució durant la segona meitat del segle XIX, fins a la seva museïtzació, primer en una sala dedicada als gremis dins del Pavelló de Barcelona de l'Exposició Internacional de 1929, i posteriorment a les sales de l'exposició permanent del Museu d'Història de la Ciutat a la Casa Padellàs, inaugurades l'any 1943 i accessibles al públic fins a finals dels anys vuitanta del segle XX. Actualment, aquest fons es troba dipositat al Centre de Col·leccions del MUHBA.

La segona part de la comunicació analitza les diverses tipologies d'objectes que configuren aquest fons, testimonis dels elements que materialitzaren la posada en escena del poder gremial: les imatges dels sants patrons i els reliquiers de les respectives capelles (no així els retaules, una part també molt significativa del patrimoni gremial, que, tanmateix, va passar als museus d'art); les taules per al jurament dels càrrecs gremials; els elements dispersos de les cases gremials i el seu mobiliari; els retrats dels consellers de la ciutat procedents de les seus d'alguns gremis i el draps i les banderes gremials.

17

---

* Josep Bracons i Clapés (Barcelona, 1957) és llicenciat en Història de l'Art i treballa actualment (des de 2010) com a Cap de col·leccions del Museu d'Història de Barcelona (MUHBA). Anteriorment, ha estat professor a l'Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya. També és professor col·laborador de la Universitat Oberta de Catalunya i membre numerari de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, de la qual en dirigeix el *Butlletí*. Ha dut a terme treballs al voltant de l'art català medieval (romànic i gòtic) i de finals del segle XIX-començaments del segle XX (Modernisme i Noucentisme), amb interessos complementaris envers la història del patrimoni, dels museus i de les institucions culturals.

La presència dels gremis en la trama urbana barcelonina

Xavier Cazeneuve* i Albert Cubeles**

Una gran ciutat, com ho és Barcelona, es defineix com a tal per la seva relació amb el món del treball. En aquest sentit, els gremis han tingut un paper essencial en la història de Barcelona des dels temps medievals. I la seva influència i la seva presència no només queden paleses en el gran nombre de documentació conservada sobre la seva activitat o el seu paper en l'esdevenir econòmic, polític o social de la ciutat, sinó també en la petja que ha deixat en la trama urbana barcelonina mateixa.

Aquesta ponència vol posar en relleu les pervivències físiques de l'existència i el paper dels gremis en la Barcelona actual, en un exercici de localització topogràfica i anàlisi dels espais, elements i toponímia relacionada amb ells.

---

* Xavier Cazeneuve i Descarrega (Barcelona, 1968) és llicenciat en Història Medieval per la Universitat de Barcelona (1991). S'ha especialitzat en història de Barcelona, treballant com a investigador autònom. Ha col·laborat amb l'Arxiu Històric de la Ciutat, el Museu d'Història de Barcelona, el Servei d'Arqueologia, El Born CC i el Museu Etnològic, com a coordinador de recerques, publicacions i jornades, comissari d'exposicions i autor de guions audiovisuals. Codirigeix l'empresa *Barchinona.cat*, dedicada a productes, projectes i recerques relacionades amb la història de Barcelona, i és autor del web www.barchinona.cat de recursos historiogràfics sobre Barcelona. Des de *Barchinona.cat*, ha realitzat l'assessorament històric del projecte *Barcelona, darrera mirada* (AHCB, 2015).

** Albert Cubeles i Bonet (Barcelona, 1965) és llicenciat en Història Medieval per la Universitat de Barcelona (1989). El centre de les seves recerques és la història de Barcelona. Com a investigador autònom ha col·laborat habitualment amb diverses institucions, com l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, el Museu d'Història de Catalunya, el Museu d'Història de Barcelona o el Museu Marítim de Barcelona, entre d'altres. Ha comissariat les exposicions "L'enginy de postguerra. Microcotxes de Barcelona" (2012-2013), "Els camins de l'aigua. Aigües de Barcelona 1867-2007. Una història ciutadana" (2007-2008) o "Abajo las murallas!!!" (2004-2005). Ha estat professor del Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona i de diversos màsters i postgraus i ha publicat diversos llibres i nombrosos articles a *l'Avenç* i a *Revista de Catalunya*. Col·laborador habitual de l'empresa *Barchinona.cat*, ha realitzat la vectorització dels Quarterons Garriga i Roca per al projecte *Barcelona, darrera mirada* (AHCB, 2015), participant també en l'assessorament històric.

La regulació de l'ofici d'especier-apotecari a Barcelona

Carles Vela Aulesa*

Com la majoria de grans ciutats medievals, Barcelona gaudí d'una gran autonomia durant els darrers segles de l'Edat Mitjana; tanmateix, mai no va deixar de ser una ciutat reial. Aquesta dualitat, que marcarà tota la seva història, es plasma també en la regulació dels oficis exercits pels seus ciutadans.

Així, des que la ciutat assumí la capacitat de crear normes, a finals del segle XIII, la universitat va tenir cura, a través de les crides, bans i ordinacions municipals, del control i inspecció dels oficis que es desenvolupaven en el seu interior. Però aquests també podien ser regulats directament pel senyor de la ciutat per mitjà dels privilegis reials, interferint en l'autonomia municipal. D'altra part, de la mateixa manera que les comunitats urbanes i vilatanes medievals tendiren a organitzar-se i a reclamar quotes cada cop majors d'autonomia, els diversos col·lectius dins d'aquestes, quan prenien volada, també tendiren a reclamar l'autogestió dels assumptes interns i l'eliminació d'ingerències externes en el seu funcionament i el seu control. L'estudi de la regulació de l'ofici d'especier-apotecari a Barcelona permet veure aquests dos processos i les relacions de força que s'establiren entre les diverses institucions en joc: el rei, la universitat i l'art dels especiers-apotecaris.

19

---

* Carles Vela Aulesa (Barcelona, 1969) és doctor en Geografia i Història, especialitat d'Història Medieval, per la Universitat de Barcelona (2005) i màster en Estudis Euro-Àrabs per la Universitat de Girona (1996). Actualment és investigador autònom en diversos projectes coordinats per la Universitat de Girona, el Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona o l'Institut d'Estudis Catalans, entre altres. Les seves principals línies de recerca han estat l'estudi de les relacions socials i familiars dels grups socioprofessionals, especialment especiers i candelers, així com els mecanismes del comerç local a la Baixa Edat Mitjana. També ha treballat sobre les relacions internacionals del comtat de Barcelona i la Corona d'Aragó en època medieval. Actualment, forma part del Grup de Recerca Consolidat *La Corona catalano-aragonesa, l'Islam i el món mediterrani* (2014 SGR 1559) i del projecte de recerca *Tripulaciones, armamentos, construcción naval y navegación en el Mediterráneo medieval* (HAR2013-48433-C2-1-P).

Evolució institucional dels procuradors dels tribunals de Barcelona. Segles XVIII-XX

Marià Hispano*

El Col·legi de Notaris Reials i Causídics de Barcelona tingué un paper destacat en la guerra de Successió defensant la causa austriacista. Després de la desfeta, les autoritats borbòniques valoraren fer-lo desaparèixer. L'any 1757, la Reial Audiència atorgà unes ordenances que regulaven per primera vegada l'activitat dels oficis que confluïen en els tribunals de justícia. La insatisfacció dels procuradors i les seves contínues peticions per modificar-les prengué forma el 1803, amb la introducció d'uns capítols addicionals. El 1818, el Col·legi tingué unes noves ordinacions, vigents fins 1899. La crisi del règim monàrquic i la promulgació de la primera constitució democràtica (1869), van preveure la democratització de les estructures estatals, i, entre altres millores, promulgà la Llei orgànica del poder judicial (1870). En endavant, el Col·legi prengué el nom de Col·legi de Procuradors dels Tribunals de Barcelona.

El segle XX, evidencià una nova manera d'exercir la defensa de l'ofici de procurador. Davant l'allau normativa, els procuradors cercaren noves estratègies per adaptar-se a la transformació i modernització de l'organització judicial. La cooperació i l'associacionisme afavoriren l'aparició de procediments comuns en defensa d'interessos propis, i també l'adopció de nous mètodes de reunió, participació i comunicació, que el col·lectiu de procuradors usà per resoldre tres problemes històricament mal resolts: la incorporació a l'ofici, la regulació del nombre de professionals en exercici i la delimitació dels aranzels professionals.

L'adveniment de la República propicià l'extensió dels valors de justícia i igualtat, que reconegué, entre d'altres coses, el dret de les dones a exercir la professió de procurador. El Col·legi s'integrà en la vida social de la ciutat des d'una perspectiva professional i cultural. El règim franquista posà fi a totes les aspiracions de modernitat i llibertat dels procuradors, que suportaren mesures de control, vigilància i depuració d'alguns dels seus membres. Els governs franquistes promogueren lleis centralistes i uniformadores que atenyien als col·legis de procuradors i a l'exercici de la procuradoria. L'adveniment de la democràcia permeté formular lleis que afecten als procuradors, algunes vigents des del segle XIX. El Col·legi redactà nous estatuts (1980 i 1984), i posteriors reformes fins 2012.

---

* Marià Hispano i Vilaseca és llicenciat en Història Medieval per la Universitat de Barcelona (1989). Postgrau d'Urbanisme per la UPC. Codirigeix *Dos Punts Documentació i Cultura, s.l.*, empresa especialitzada en organització d'arxius, biblioteques i producció cultural. Ha publicat llibres, articles i exposicions temàtiques de caràcter històric i cultural sobre història contemporània, memòria històrica i món gremial: bastaixos, fariners, procuradoria i temes relacionats amb la seda.

El Col·legi de la Seca Reial de Barcelona: una corporació per al personal de la casa de la moneda

Albert Estrada-Rius*

La Seca Reial fou l'organisme de titularitat reial encarregat de fer efectiva la regalia de batre moneda barcelonina de circulació general al Principat. A partir de la consolidació del pactisme monetari, en temps de Jaume I, el govern municipal inicià un procés d'introducció a la institució que començà amb l'adquisició del dret de nomenar dos guardes de la seca com a supervisors de les emissions.

A la Seca hi treballava un grup de professionals –oficials, obrers i moneders–sota la direcció del mestre de la seca. Arreu d'Europa, aquests professionals gaudien d'un notable feix d'immunitats i privilegis fiscals i judicials que es basaven en la necessitat de protegir la tasca fonamental d'utilitat pública que tenien encarregada directament pels monarques. No es produïa moneda de manera continuada, per la qual cosa només se'ls convocava quan calia emprendre una emissió, el que propiciava que tinguessin altres ocupacions professionals principals.

El primer testimoni de la recepció del cos de privilegis que van acabar quallant en un règim corporatiu el constitueix el privilegi de protecció concedit per Pere I als moneders (1208). Entre els regnats de Jaume I i Pere III es va consolidar una corporació privilegiada molt tancada que, amb el nom de *Capítol o Col·legi d'obers i de moneders de la Seca Reial de Barcelona*, estava encapçalada per dos alcaldes de la Seca d'elecció anual que exercien les funcions representatives, governatives i judicials pròpies de la corporació. La seva existència va continuar fins al Decret de Nova Planta i la posterior reforma borbònica de les cases de moneda. En la ponència analitzem, després de repassar el procés de configuració i d'articulació del Col·legi, els conflictes i tensions que generava o patia a la Ciutat i, sobretot, com es va defensar jurídicament durant els segles de la seva existència aquest organisme que mai es va considerar a si mateix com un gremi o confraria.

21

---

* Albert Estrada-Rius (ORCID 0000-0002-4093-2975) és doctor en Dret (UPF, 2001) i en Història (UB, 2013) i llicenciat en Filosofia i Lletres en l'especialitat de Geografia i Història (UAB, 1993), en Dret (UAB, 1998), en Ciències Polítiques (UAB, 2001) i en Història de l'Art (UAB, 2006). Desenvolupa la seva tasca professional al Museu Nacional d'Art de Catalunya, des del 2000, com a conservador del Gabinet Numismàtic de Catalunya. Coordinador del *Seminari d'Història Monetària de la Corona d'Aragó* i el *Curs d'Història Monetària Hispànica*. Professor associat a les facultats de Dret de la UAB i de la UPF, des del 2001, impartint Història del Dret i de les Institucions. Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona, 2013), de la Reial Acadèmia de Bones Lletres (Barcelona, 2015) i de la Real Academia de Jurisprudencia y Legislación (Madrid, 2015). La seva recerca s'ha centrat en la Diputació del General de Catalunya, la Drassana Reial de Barcelona o la Seca Reial de Barcelona, sobre les quals ha publicat articles i monografies.

Constructores de Barcelona: ocho siglos de historia

Francisco Martínez Hoyos*

La de los *mestres de cases* de Barcelona, activa ya en 1211, quizá sea la agrupación profesional más antigua de España. En oposición a la tendencia de la historia tradicional a presentar la historia gremial como una balsa de aceite, es necesario captar su desarrollo a partir de la noción de conflicto. En primer lugar, a nivel interno. La documentación muestra como, bajo unas estructuras paternalistas, se repetía el antagonismo entre maestros y oficiales.

Por otra parte, hay que considerar los conflictos externos. La existencia de los gremios estaba indisolublemente unida a la sociedad estamental. Su imparable decadencia, hasta su disolución en las primeras décadas del siglo XIX, ¿fue el resultado inevitable de la fosilización de las viejas estructuras? Es una pregunta polémica. Según los avances historiográficos más recientes, ya no está tan claro que el sistema gremial, por su insistencia en defender privilegios anacrónicos, constituyera un obstáculo para el desarrollo capitalista. Es más, es posible, en muchas ocasiones, que lejos de ser un lastre, se convirtiera en un importante dinamizador económico.

En 1892, el gremio de albañiles se refundó como Centro de Contratistas. ¿Por qué los constructores sintieron entonces la necesidad de agruparse? Su historia en el siglo XX nos es casi desconocida.

Nuestro principal fondo documental se encuentra en el Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, donde encontramos privilegios medievales, actas de reuniones, pleitos o libros de aprendices. Fuera de la sección gremial, el Catastro nos proporciona información de tipo fiscal. Para el siglo XX, en cambio, falta un archivo completo y centralizado. El Gremio de Constructores cuenta con algunos documentos valiosos, pero escasos y fragmentarios. Por eso resultan de mucha ayuda los documentos particulares y la historia oral.

---

* Francisco Martínez Hoyos (Barcelona, 1972) és doctor en Història per la Universitat de Barcelona. Director i membre del consell de redacció de la revista *Historia, Antropología y Fuentes Orales* (Universitat de Barcelona); redactor i documentalista de la revista *Historia y Vida*; col·laborador de la revista *El Ciervo*. Entre les seves moltes publicacions, destaca el llibre: *Una història de 800 anys: Gremi de Constructors d'Obres de Barcelona i Comarques*. Barcelona, Mediterrània, 2012.

El gremi de la fusta: ordenances, tallers i conflictes

Rosa M. Creixell*

La primera referència documental conservada sobre mestres fusters a la ciutat de Barcelona data de 1257, moment en què quatre individus amb aquesta professió formaven part del Consell Municipal de la ciutat. Tanmateix, a partir del segle XII es van succeir una sèrie de bans municipals que vetllaven per evitar els abusos i enganys en l'art de la fusta i podem afirmar que les primeres ordinacions daten de 1424, confirmades l'any 1627 per Felip III, establint-se una divisió entre fusters caixers i els bosquers.

Amb el pas del temps, però, aquesta divisió es va anar perdent. A llarg del segle XVIII, és difícil parlar d'una especialització o fer la diferència entre fusters i ebenistes, com sí era possible en el gremi madrileny o a partir de la segona meitat de la següent centúria. No obstant això, cal rescatar un dels aspectes més remarcables, alhora que poc atès pels estudiosos, com fou la faceta que al llarg del set-cents alguns dels membres del gremi van desenvolupar a la manera dels *marchands-merciers* parisencs.

Un dels fets rellevants en l'evolució i les vicissituds que va patir el gremi de fusters fou la dinàmica de plets constants en què va viure per les competències que li eren pertinents, mantenint una lluita constant per evitar les intromissions professionals d'individus estrangers instal·lats a la ciutat o de mestres d'altres gremis. Així succeí fonamentalment amb el d'escultors o amb els mestres de cases.

Aquesta situació va canviar durant el segle XIX, donat que representà la llibertat en la producció artesanal i l'exercici dels oficis, reduint el paper del gremi a la fiscalització del mateix i al manteniment dels *socorros mutuos*. Tot i així, no fou fins a finals de segle quan hi hagué una davallada en el nombre de membres agremiats, si considerem que a mitjan de la centúria encara el conformaven a l'entorn de 349 individus i que la institució va lluitar sempre per mantenir la seva influència.

---

* Rosa M. Creixell Cabeza és doctora en Història de l'Art. Professora del Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona; membre del grup de recerca *Análisis crítico y fuentes de las cartografías del entorno visual y monumental del área mediterránea en época moderna*. (ACAF/ART); màster en Museologia i Gestió del Patrimoni per la Universitat de Barcelona; membre del Consell Assessor del Museu de Montserrat. La seva tasca investigadora es centra en l'evolució de la casa, la història del moble i la vida quotidiana en el segle XVIII a Catalunya. La seva tesi doctoral *Cases grans. Interiors nobles a Barcelona (1739-1761)* s'aproxima a les maneres de viure de la noblesa barcelonina del moment. Articles seus relacionats: «Escenografías del habitar: Casa y cuerpo en la primera mitad del siglo XVIII en Barcelona», «L'ofici de fuster en la Barcelona del set-cens. Noves aportacions documentals, noves mirades» o «Foreign markets and the influence of commercial corridors in home arrangement».

Confraria fabrorum Barchinone: l'organització dels oficis relacionats amb la indústria del ferro a la Barcelona baixmedieval

Lluïsa Amenós*

L'any 1918, l'Ajuntament de Barcelona adquirí els fons històrics de l'antic Col·legi de Mestres Manyans, Armers i Agullers per un valor de 600 pessetes. El lot, comprat al llibreter Salvador Babra per indicació d'Agustí Duran i Sanpere, incloïa dues banderes i l'arxiu de la corporació. Duran era molt conscient que el sector metal·lúrgic havia estat, junt amb el tèxtil, un dels més potents de la Barcelona medieval i moderna i que els fons gremials eren una eina fonamental per desvetllar-ne els seus secrets.

L'any 1920, l'eminent historiador publicava la documentació del Col·legi de Mestres Manyans, Armers i Agullers de Barcelona al número 1 de la revista *Recull de Documents i Estudis*. El treball donava a conèixer la riquesa d'un dels arxius gremials més complets de la ciutat comtal, integrat per una variada tipologia documental encapçalada pel *Llibre de Privilegis i Ordinacions* i el *Llibre Major de la Confraria*. Aquests dos volums, juntament amb el manuscrit 1714 conservat a la Biblioteca de Catalunya, constitueixen les principals fonts històriques per a l'estudi del gremi que regulava els oficis relacionats amb la indústria derivada del ferro.

24

---

* Lluïsa Amenós Martínez (Barcelona, 1965) és doctora en Història de l'Art per la Universitat de Barcelona. La seva trajectòria professional s'ha desenvolupat principalment en l'àmbit del patrimoni cultural i els museus, en les especialitats de documentació i recerca de béns culturals i en l'assistència tècnica i coordinació d'exposicions. Com a investigadora, s'ha especialitzat en les arts del ferro i la metal·listeria. Ha documentat els fons metàl·lics de diversos museus catalans i ha efectuat estudis històrics sobre l'activitat i les produccions dels artesans del metall en època medieval. Actualment, gestiona el blog FERRO, impulsat pel mNACTEC, i treballa en l'inventari dels béns artístics de l'Arquebisbat de Barcelona. És sòcia del Consell Internacional de Museus (ICOM-Espanya). www.actiweb.es/lluisaamenos.

L'organització de l'ofici i confraria dels argenters de la ciutat de Barcelona a través dels seus privilegis i ordinacions (segles XIV-XV)

Isabel de la Fuente Castelló*

Aquesta ponència aprofundeix en les ordinacions i privilegis sobre l'ofici i confraria dels argenters de Barcelona durant el període medieval. L'exemple dels argenters permet extrapolar el model seguit per la majoria d'oficis medievals en la creació d'unes estructures corporatives que reflectien el nucli de l'economia productiva urbana. Les ordinacions municipals i els privilegis reials informen sobre l'exercici de l'ofici i la preocupació per establir una reglamentació avalada per les institucions polítiques que facilités la tasca de control de l'ofici i la consolidació de les estructures de la seva organització corporativa. Relacionarem les ordinacions i els privilegis d'inicis del segle XIV, els més antics conservats, fins a la seva estancació a finals del segle XV, per establir l'evolució dels seus òrgans de poder.

En quin moment sorgí la necessitat de reglamentar el marc jurídic que definia la pràctica dels oficis? Quin és el moment en què es planteja la creació d'una confraria que inclogui una tasca assistencial i benèfica per als membres de l'ofici? Moltes d'aquestes qüestions reflecteixen l'interès d'aquestes estructures per conèixer l'entorn econòmic urbà preindustrial que les formulen i els donen coherència. Sorgeixen d'una consciència de grup que rau en la praxis laboral i, per tant, es formulen a partir de la idea de reunir a tots els que exerceixen la mateixa feina per garantir la qualitat de la producció. En origen, la institucionalització de l'associació dels treballadors d'un mateix sector parteix d'uns principis de solidaritat i preservació de la qualitat del producte que pretenien un equilibri de la competència i un control de la producció. Aquesta primera estructura, tanmateix, evolucionà vers una progressiva monopolització de la demanda per part de la jerarquia dels mestres que assoliren el control del poder corporatiu fins esdevenir una carcassa burocràtica que anul·lava qualsevol iniciativa individual i que donà pas a l'estructura que en època moderna fou el gremi.

25

---

* Isabel de la Fuente i Castelló (Barcelona, 1966) és professora d'ensenyament secundari, com a funcionària de carrera, des del 1991. Llicenciada en grau en Història i Geografia, especialitat Història de l'Art per la Universitat de Barcelona (1989). Màster en Museologia i Gestió del Patrimoni Etnològic i Cultural (1998). Especialitzada en l'estudi de l'argenteria i l'orfebreria medieval, ha publicat diversos articles sobre la producció i el proveïment dels argenters de Barcelona. Alguns treballs publicats: «La revenda d'objectes d'argent a la Barcelona baixmedieval», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 18 (1998), pàg. 377-396; «La producció d'un argenter barceloní a través del seu llibre de comptabilitat: Miquel Bofill (1450-1460)», *D'Art*, 23 (1999), pàg. 207-229; «L'armari arxiu de l'ofici i confraria dels argenters de Barcelona. Història d'un fons inèdit», *Estudis i Documents Històrics de l'Arxiu de Protocols*, 19 (2001), pàg. 175-198.

Els vitrallers, entre els oficis del vidre i l'art de la pintura

Sílvia Cañellas*

Vidriers de llum i de forn, mirallers, dauradors de vidre, venedors de vidre, mestres d'ulleres o fabricants de binocles... llanterners, vitrallers, tots ells, units per un mateix material base: el vidre. El lligam entre ells era, però, només de matèria: cada ofici s'uní, des dels temps medievals, amb altres oficis afins, més relacionats amb les accions a fer (vitrallers/pintors) o amb el producte final (vidriers/esparters, vitrallers/llanterners/ferrers) que en el vidre per ell mateix. Les relacions entre algunes confraries medievals suposaren aliances per interessos polítics i també problemes d'encaix, que derivaren en unions i separacions en el seu si i en la reestructuració de l'organització dels oficis implicats.

El dels vitrallers (en la documentació medieval, mestres de vidrieres) fou un ofici d'importació que solia estar en mans de mestres d'origen estranger. Les primeres referències de la seva inclusió en el teixit associatiu urbà són de mitjan segle XVI, quan els vitrallers locals ja dominaven el mercat. En aquell moment estaven inscrits a la confraria dels Esteves i poc després passaren a la de Sant Lluc, amb els cortiners, dauradors, retaulers... com una especialitat més dins els pintors.

A mitjan segle XVII, els desitjos de canvi sorgits de l'interior de l'organització dels pintors, amb la reivindicació de la pintura com a art noble, dugueren a la disgregació gradual del gremi. Els pintors de vidrieres van crear la seva organització al marge del gremi/col·legi de pintors. Quan s'estableix la llibertat en l'exercici de les "nobles arts" (1785) els pintors de vidrieres estaven ja deslligats dels pintors, i mantenien l'exclusivitat en el treball del vidre pla. Durant els segles XVIII i XIX van funcionar amb les seves pròpies ordinacions com a Gremi de pintors de vidrieres blanques i llises, i ens han deixat rastres de la seva activitat organitzativa (ordinacions, plets, celebració d'exàmens). Els canvis de gustos i costums experimentats durant aquests segles i la proximitat amb altres oficis, com el dels llanterners, amb els que compartiren confreres, van fer que sorgís una nova associació, ara amb els llauners.

---

* Sílvia Cañellas Martínez és llicenciada en Geografia i Història (1981) i en Història de l'Art (1988) i és doctora en aquesta especialitat amb la tesi doctoral *Aproximació a l'estudi de les vidrieres de la Catedral de Barcelona des dels orígens a la conclusió del cimbori* (1992). Funcionària del cos de catedràtics d'ensenyament secundari de la Generalitat de Catalunya. Ha rebut diversos premis de reconeixement a la seva tasca com a formadora de joves investigadors. Membre del Corpus Vitrearum Medii Aevi de Catalunya (Institut d'Estudis Catalans). Autora de nombrosos treballs sobre temes relacionats amb els vitralls i el vidre, destacant les seves col·laboracions en els volums 4 (1997) i 5 (2014) del CVMA de Catalunya i l'apartat sobre vitralls del volum que Enciclopèdia Catalana va dedicar a les Arts de l'Objecte dins l'obra *L'art Gòtic a Catalunya* (2008). <http://sites.google.com/site/vitrallshistorics/>.

Estudi comparatiu del gremi de ceramistes amb altres gremis d'artesans (segles XIV-XVI)

M. Carmen Riu de Martín*

El gremi de ceramistes, sector format per gerrers, ollers, escudellers i rajolers, és a dir, els treballadors de l'argila, va crear unes normatives gremials –el *Llibre Consular del Gremi* (1304)– que varen ser aprovades pel Consell de Cent de Barcelona, aconseguint tenir una representació en dit consell. D'altra banda, el Consell de la ciutat va haver de redactar una sèrie de normatives per a aquests treballadors de l'argila per adaptar la seva tasca a la vida de la ciutat i evitar desordres amb altres ciutadans. Amb el temps, uns àmbits del grup se'n separaren per formar gremis diferents: els escudellers ho van fer el 1531 i els rajolers el 1802.

El gremi tenia una funció protectora i assistencial dels seus membres i famílies, i regulava la qualitat d'execució del treball per mitjà d'un aprenentatge i uns exàmens posteriors destinats a aconseguir el títol de mestre. Obligava al pagament d'unes quotes setmanals als treballadors del sector i rebia ingressos pel pagament de drets d'examen i multes. Comptava amb uns representants o prohoms que el regien i que tenien cura de que es complissin les obligacions, com fer festa el dia del patró Sant Hipòlit. Els representants participaven en el govern de la ciutat, el qual també aplicà normes per aconseguir millorar la qualitat en els productes, evitar el frau al comprador i cobrar impostos.

La seva tasca professional va fer que estigués en contacte amb altres sectors professionals, com els esparters i vidriers. Tot i que no n'és l'objectiu principal, es compara l'activitat del sector dels ceramistes amb la d'altres sectors, com els esmentats esparters i vidriers, els mirallers, mestres de cases i calderers, degut a què, en certs moments, la seva tasca es desenvolupava d'una manera paral·lela.

---

* M. Carmen Riu de Martín (Barcelona, 1958) és doctora en Filosofia (1990) i llicenciada en Història de l'Art (1988) per la Universitat de Barcelona. Va treballar al projecte ARCAT (Art Romànic Català de l'IEC)(1989-1990) i després va ocupar la secretaria de redacció a la revista *Índice Histórico Español* (Universitat de Barcelona) de l'any 1992 al 2011, sent en l'actualitat la cap de redacció. Ha participat en diversos congressos d'Història de Barcelona organitzats per l'AHCB. Ha estudiat diversos àmbits relacionats amb els artesans: ceramistes (ollers, gerrers, rajolers i escudellers), vidriers, mirallers i esparters, calderers, ferrers, juntament amb la manufactura de la cal i la identificació de retaules, revisant aspectes relacionats amb el món gremial, l'economia i el comerç, els contractes de treball, d'obra i d'aprenentatge, els dots, els testaments, etcètera, per conèixer l'activitat de cada sector, la seva repercussió i la importància que van tenir a Barcelona. La seva recerca s'ha publicat a diverses revistes especialitzades.

***Confratrie Librariorum civitatis Barchinone* i l'ofici dels llibreters a la ciutat de Barcelona. Estudi institucional i edició de les fonts històriques (segles XVI-XIX)**

Rosa Gregori*

El negoci del llibre té llarga memòria. En canvi, no és tan antiga la identificació de la llibreria com a ofici. Malgrat que al segle xv els llibreters o lligadors de llibres de Barcelona s'uniren contra l'acapament de paper i pergamí, no fou fins 1553 que s'establí la *Confraria de sanct Hierònym dels Libraters*. L'ofici s'havia transformat a causa de la introducció dels tallers tipogràfics, l'afany de control de les autoritats locals i règies i la intromissió de professionals forans. La producció librària fou monopolitzada legalment per uns vint llibreters de la ciutat, excloent-hi els impressors. La confraria, privilegiada i civil, era d'agremiació i d'obediència obligatòria. A les primitives ordenances s'afegiren prerrogatives amb successives modificacions (1623, 1669 i 1675) que definien la llibreria per un estricte control d'accés, pel privilegi en la venda de llibres, distribució de paper i pergamí i pel monopoli d'edició i despatx de salms, beceroles, cartilles, textos universitaris i misses. Molts impressors barcelonins combateren aquests privilegis durant decennis, fins que les transformacions legislatives del segle xviii minaren aquestes gràcies i els uniren en el *Colegio de Libreros e Impresores de Barcelona* (1799). La meua recerca reuneix la documentació corporativa dels llibreters, dispersa i fragmentada, i restitueix l'ordre i organització original dels llibres pervivents. Les dades i fets registrats en ells proporcionen informació de primera mà del *officio bibliopolarum* i posen de relleu les fórmules d'ingrés a la mestria, la producció i comercialització dels impresos, les actuacions jurídiques derivades de la competència entre col·legues, els actes contravinguts, la participació de les dones, les despeses i contribucions per al sosteniment del gremi i les obligacions religioses o d'auxili mutu. Recompondre les sèries d'aquest arxiu gremial, ara tant disseminat, permet aprehendre l'activitat librària al llarg de més de 300 anys.

---

* Rosa Maria Gregori Roig (Castelló, 1975), llicenciada en Història per la Universitat de València (1998), doctorada l'any 2008, actualment és arxivera facultativa responsable de la secció del Consell d'Aragó a l'Arxiu de la Corona d'Aragó; treballant prèviament a l'Arxiu General d'Índies a Sevilla. Especialitzada en història de la cultura escrita, ha focalitzat la recerca en la contribució de les dones a la tipografia. Ha participat en la confecció de catàlegs de llibres antics i de guies i inventaris de fonts històriques. Investigadora titular del projecte *Historia de la publicidad del libro en España (ss. XV- XX)* de la Universitat de Barcelona, ha col·laborat en projectes de recerca de la Universitat de Girona. A més d'articles relatius a treballs arxivístics i ressenyes de congressos i llibres, ha publicat l'assaig d'epigrafia *Quan les parets parlen*, l'estudi introductor a l'edició impresa de 1557 de la *Crònica* del rei Jaume I i ha transcrit i editat un dels llibres del Justícia de València, de l'any 1283. La Biblioteca Valenciana ha publicat la versió millorada i ampliada de la seva tesi doctoral: *La impressora Jerònima Galés i els Mey (València segle XVI)*.

Lluita corporativa, sotmetiment institucional i represa econòmica dels gremis de Velers i Velluters de Barcelona en els segles XVII-XVIII

Víctor Mata i Ventura*

Els segles XVII i XVIII foren crucials en el desenvolupament i subsistència dels gremis de Velers i Velluters de Barcelona. La crisi econòmica i institucional que patí Catalunya durant part del segle XVII i primer terç del XVIII i la violència generalitzada, esperonaren a les corporacions de velers i velluters a cercar estratègies contínues per mantenir l'activitat gremial i assegurar les millors condicions professionals dels seus membres, alhora que organitzaren i coordinaren les companyies respectives de la milícia urbana, sobretot en períodes considerats de perill per a la ciutat. Quan fou precís, prengueren les armes per defensar la vigència de l'ordenament jurídic català i el marc normatiu, institucional i corporatiu propis. Mentrestant, atendien la seva tasca diària a través dels consells gremials i els problemes quotidians derivats de l'exercici i defensa corporativa i professional, defensaven l'acció gremial davant del Consell de Cent i la monarquia, maldaven per aconseguir les millors prestacions competencials mitjançant la defensa de la professió davant els òrgans rectors, dirimien les disputes amb tercers davant els tribunals de justícia o a través de concòrdies judicials.

Després de la derrota de 1714, obeïren les ordres dels administradors de Barcelona i se sotmeteren al nou ordenament legal que delimità el Decret de Nova Planta. A partir de 1718, repregueren l'activitat corporativa davant els oïdors i oficials de la Reial Audiència per defensar i promoure els interessos gremials de tipus fiscal, professional i institucional. L'arrencada definitiva es produí quan la Reial Audiència actualitzà les antigues ordenances corporatives que establiren les noves bases organitzatives dels gremis de Velluters (1731) i Velers (1736).

A mitjan segle XVIII, la represa econòmica d'ambdós gremis estigué relacionada amb les possibilitats obertes per l'expansió del comerç català amb Amèrica i amb la resta de la península. Així, s'inicià una represa de l'activitat gremial que anà en augment en dècades posteriors. La sederia i els set oficis que la representen fou un dels sectors productius de més creixement a Catalunya. En aquest context, el Gremi de Velers resolgué començar les obres del que seria la seu gremial des de 1764, fins a la fusió amb el Gremi de Velluters, que donà lloc al naixement del Col·legi de l'Art Major de Teixits de Seda, l'any 1834.

---

* Víctor Mata i Ventura és llicenciat en Història Medieval per la Universitat de Barcelona, Màster en Arxivística i Documentació per la Universitat de Barcelona. Codirigeix l'empresa Dos Punts Documentació i Cultura, s.l., especialitzada en organització d'arxius, biblioteques i producció cultural. Ha publicat diversos llibres i articles sobre el món professional de la seda, la procuradoria, apotecaria, immigració occitana, història local i fets de 1714.

La projecció social dels gremis

Pere Molas i Ribalta*

Els gremis eren corporacions d'artesans (funcions econòmiques) amb un element religiós indestruïble. També tenien una funció política, sigui participant en el govern municipal d'una manera activa, com a Barcelona fins a 1714, sigui com organismes subordinats i col·laboradors sobretot per a finalitats fiscals. En darrer terme els gremis tenien una funció social, més enllà de la política, d'inserció dels artesans dins el conjunt de l'estructura social urbana.

Aquesta darrera funció és més difícil de concretar. La ponència tracta aspectes que m'han semblat dignes de consideració. En primer lloc, que al llarg de 500 anys d'història gremial hi ha gremis de gran continuïtat, però també n'hi ha que desapareixen i d'altres que es formen de nou, bé per escissió d'una entitat existent, bé per aparició i difusió de noves especialitats tècniques o d'objectes de consum.

En l'estudi dels gremis sempre s'ha donat atenció als procediments d'ingrés, sobretot l'aprenentatge i l'examen de mestre. Més enllà de la perspectiva jurídica del contingut de les ordenances, l'enfocament antropològic de l'estudi dels gremis a Europa, ha privilegiat l'estudi d'aquells procediments com a formes d'integració i de control social. L'estudi dels aprenents pren noves perspectives des de la Història de la família. L'examen es pot estudiar des de diversos punts de vista: el procediment institucional, els objectes d'examen, i també les formes de sociabilitat que es desenvolupaven, més enllà de normatives i prohibicions.

Un tema important en l'accés al mestratge era el de les despeses. Principalment pel grau d'exclusió o inclusió que representaven, amb les seves diferenciacions entre naturals i forans, i sobretot la situació privilegiada dels fills i gendres de mestres. Les dificultats en l'accés a la condició de mestre i la naturalesa mateixa de les condicions de treball donaren lloc a la formació de confraries de joves i fadrins. Un tema que mereix ser aprofundit i en el que caldria estudiar el vocabulari social.

Un moment important en el qual es mesurava la posició social d'un gremi dins la jerarquia urbana era la seva presència en cerimònies públiques, com en les processons. En aquests i altres moments, els gremis mostraven una simbologia específica, relacionada amb les eines i productes del seu treball i amb els seus sants patrons. Aquesta dualitat es manifestava en les tombes gremials i en la participació a les entrades reials. El *Llibre de les solemnitats* de Barcelona ens permet establir una sèrie des del segle XV fins a principis del XVIII.

---

* Pere Molas i Ribalta (Barcelona, 1942). Catedràtic d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona de 1976 a 2012. Va fer la tesi doctoral sobre els gremis de Barcelona en el segle XVIII (1970). Ha publicat 13 llibre i vora 300 articles sobre grups socials urbans a l'Edat Moderna. Una de les seves darreres publicacions ha estat «El gremi dels paraires de Barcelona durant la guerra de Successió», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 31 (2013), pàg. 201-236.

ÍNDEX ONOMÀSTIC

AMENÓS, LLUÏSA	24
BRACONS, JOSEP	17
BUSQUETS, ÀNGELS	9
CAÑELLAS, SÍLVIA	26
CAPDEFERRO, JOSEP	13
CAZENEUVE, XAVIER	18
CREIXELL, ROSA	23
CUBELES, ALBERT	18
DANTÍ, JAUME	12
ESTRADA-RIUS, ALBERT	21
FUENTE CASTELLÓ, ISABEL DE LA	25
GRAU I FERNÁNDEZ, RAMON	8
GREGORI, ROSA	28
HISPANO, MARIÀ	20
JUNCOSA, EDUARD	11
MARTÍNEZ HOYOS, FRANCISCO	22
MATA, VÍCTOR	29
MOLAS, PERE	30
RIERA, JAUME	10
RIU DE MARTÍN, M. CARMEN	27
ROMERO, JUANJO	16
SOLÀ, ÀNGELS	15
TORRES, XAVIER	14
VELA, CARLES	19